

Bir Geçiş Dönemi Eseri Olan Risale-i Kudsiyye'deki Mental Fiillerin Kipliklerdeki Görünümü

The Appearance Of The Mental Verbs For Modalities In The Risale-i Kudsiye As A Transition Period Work

Tarık ÇELİK*

*Doktora Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi

e-mail: tarik.celik78@gmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: <https://doi.org/10.34083/akaded.591371>

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Tarık Çelik, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu / Turkey

ORCID: 0000-0002-7340-2137

Geliş Tarihi / Received : 12.07.2019

Kabul Tarihi / Accepted : 23.08.2019

Atıf / Citation

ÇELİK, Tarık (2019). Bir Geçiş Dönemi Eseri Olan Risale-i Kudsiyye'deki Mental Fiillerin Kipliklerdeki Görünümü. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3 (2), 241-252.

DOI: [10.34083/akaded.591371](https://doi.org/10.34083/akaded.591371)

Öz

XIV ve XV. yüzyıllar Anadolu'da varlığını sürdüren Batı Türkçesinin klasik bir yazı dili olarak standartlaşmaya başladığı dönemdir. Bu standartlaşma Eski Anadolu Türkçesi olarak da adlandırılan dönemden Klasik Osmanlıca dönemine geçişle gerçekleşmiştir. Belirli bir süreçte yayınlan bu geçiş döneminde telif edilen eserler söz varlıkları ve her iki döneme ait özellikler taşımaları bakımından incelemeye değerdir. Çalışmaya konu olan Risale-i Kudsiyye miladi 1498 tarihinde telif edilmiş dini-tasavvufi içerikli bir eserdir.

Bu çalışma XIV ve XV. yüzyıllardaki Türk dil ve düşünce dünyasına kapı aralamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın amacı Risale-i Kudsiyye adlı eserde mental fiil olarak adlandırılacak fiillerin kiplik kategorilerindeki görünümünü ortaya koymaktır. Fiillerin dilin söz varlığındaki yeri çok önemlidir. Bu öneme bağlı olarak çok farklı tasnif incelemeleri yapılmıştır. Yapılan tasnif çalışmalarında ortaya çıkan inceleme alanlarından birisi de mental kategoridir. Bu çalışmada XV. yüzyılda telif edilen Risale-i Kudsiyye adlı eserin Ankara Milli Kütüphane nüshasından yararlanılmıştır. Transkribe edilmiş metin üzerinde mental özellikte olan fiiller tespit edilmiş ve Yaylagül'ün yaptığı tasnif esas alınarak fiiller "duyu, duygu, anı ve uslamlama, açıklama fiilleri" olmak üzere dört grupta incelenmiştir. Aynı fiiller kiplik kategorileri bakımından Palmer'ın tasnifi üzerinde incelenerek mental özellikteki fiillerin kiplik görünümleri ortaya konulmuştur. Kiplikler, konuşurun bir olay veya durumla ilgili tutum, tavır ve bilgisini yansıttığı dilsel işaretleyicilerdir.

Anahtar Kelimeler: Risale-i Kudsiyye, Anlambilim, Mental Fiil, Kiplik

Abstract

14th and 15th centuries are the periods of Western Turkish Language having existed in Anatolia and started to standardise as a classical writing language. This standardisation has occurred with transition from the period also known as Old Anatolian Turkish Language to Classical Ottoman Turkish period. In this transition period which spreads over a particular process, the compiled literary works are worth-examining in terms of their lexicon and bearing features of both periods mentioned above. Risale-i Kudsiyye, which is the subject of this study, is a religious-sufistic work written in 1498.

This work are giving information us about feelings and thoughts of Turks in the 14th and 15th centuries. The aim of the study is to reveal the appearance of verbs which can be named as mental verb in modality categories in Risale-i Kudsiyye. The place of verbs in the lexical presence of language is very crucial. Depending on this significance, verbs have been the main subject of many different classification reviews. One of the research areas revealing in classification studies is also mental lexicon category. In this study, the verbs which have mental features have been detected in the transcribed text copy of Risale-i Kudsiyye used as a reference in Ankara National Library Archive and analysed in four groups; "Sense, Emotion, Cognitive and Perceptive Verbs" as taken basis on Yaylagül's classification. The same verbs have been analysed in terms of modality categories on Palmer's classification and the modality appearances of the verbs that have mental features have been revealed. Modalities refers to the linguistic markers that reflect the related behavior, conduct and knowledge of an interlocutor about a certain situation.

Keywords: Risale-i Kudsiyye, Semantics, Mental Verb, Modality

*Bu çalışmanın hazırlanmasında Kastamonu Üniversitesi SBE'de yürütülmekte olan "Risale-i Kudsiyye'de Mental Fiiller" isimli doktora tez çalışmasından yararlanılmıştır.

GİRİŞ

a) Mental Fiil Kavramı

Hem yazılı hem de sözlü iletişimde kullanılan ve bir edinim süreciyle ortaya çıkan dil, bir bilim dalı olarak değerlendirildiğinde bazı temel alt birimleri içinde barındırır: ses bilgisi, biçim bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi, köken bilgisi, sözlük bilgisi vb. Bunlardan anlambilim, zengin ve gelişmiş bir çalışma sahasına sahiptir. Mental fiiller disiplinlerarası çalışmalara elverişlidir, bu kapsamda psikoloji, felsefe, mantık gibi bilim dalları ile ortak çalışmalara da konu olmaktadır.

Mental fiil ve kiplik kavramları anlambilimin ilgi alanına giren kavramlardır. İngilizce bir kelime olan mental sözcüğü, Türkçede "zihinsel" anlamına gelmektedir. Zihinle alakalı durumlar için kullanılan mental sözcüğü, zihinsel fiilleri tanımlamak için de kullanılmıştır. Mental fiiller, mental süreç aşamalarından geçerek oluşur. Mental süreçlerin ilk aşaması algılama sürecidir. Algılama fiilinin üstlendiği görev, çeşitli duyular vasıtasıyla gelen bilgileri beyindeki dil merkezlerine ulaştırmaktır. Bu yüzden dil süreçlerinin işlevi algılamakla başlamaktadır. Dilin mental sürecinin ikinci aşaması, algıların anlamlandırılması ve yorumlanmasıdır. Yani çeşitli duylardan gelen bilgiler işleme alınır. Bu aşamada beyinde kodlanmış bilgilerle dışarıdan gelen bilgilerin bağlantıları kurulur, anlamlandırma süreci gerçekleşir. Bu süreçten sonra, tepki veya kendini ifade etme süreci başlar. Bu mental sürecin üçüncü ve son aşamasıdır (Şahin 2012: 45).

Hirik ve Çolak ise mental fiili, doğrudan düşüncenin kullanılarak gerçekleştirildiği, genelde bir tetikleyici ile başlayan, psikolojik ve duygusal etkenlere doğrudan bağlı, çoğunlukla üçüncü kişiler tarafından gözlemlenemeyen, gözlemlendiğinde de anı-uslamlama bağlantılarıyla bunu ortaya koyan fiiller olarak tanımlamaktadırlar (2017: 261-263).

b) Kiplik Kavramı

Dilbilim Sözlüğü'nde "bir konuşmacının karşılıklı bildirişimde bir olay ya da durum karşısındaki tutumunu anlatma biçimi" olarak tanımlanan kiplik kavramı (İmer vd. 2011: 176) genel olarak biçimsel, anlamsal, mantıksal ve felsefi olarak tanımlanmıştır (Gencer 2018: 48). Kip ve kiplik kavramları zaman zaman bir kavram karmaşasına da yol açmıştır.

Kip ve kiplik, zaman ve kiplik kavramları bazı araştırmacılar tarafından aynı başlık altında değerlendirilmiştir. Dilaçar, kip kavramının daha geniş bir alana işaret ettiğini; ruh durumu kadar kip olduğunu belirtir (1971: 106).

Palmer kipliği (modality) konuşmacının bir olay veya durum karşısındaki öznel bakış açısının, tutumunun, tavrının belirtilmesini içeren kavramsal bir ulam olarak tanımlamaktadır. Bu kavramın fiilde çekim eki olarak biçimlenişini ise kip (mood) olarak isimlendirir (1968: 95).

Karabağ'a göre ise "fiil tarafından belirlenen bir olayın veya fiilin nasıl oluştuğunu, nasıl düşünüldüğünü gösteren kiplik; duygu ve düşünceleri, arzu, istek ve niyetleri anlatmaya yarayan bir kategoridir" (2000: 275).

c) Risale-i Kudsiyye

Risale-i Kudsiyye adlı eser hicri 903 (miladi 1498) tarihinde Eminateddin Baba tarafından telif edilmiş dini-tasavvufi içerikli bir eserdir. Esere ait üç nüsha mevcuttur: Ankara Milli Kütüphane nüshası, Mevlana Müzesi nüshası, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi nüshası. Bunlardan sadece Ankara Milli Kütüphane nüshasının istinsah tarihi bellidir. Yusuf bin Hayreddin tarafından hicri 944 (miladi 1537) tarihinde istinsah edildiği eserin temmet bölümünden anlaşılmaktadır. İstinsah tarihinin telif tarihine yakın olması sebebiyle Ankara Milli Kütüphane nüshası esas alınmıştır. 06 Mil Yz A 8720 arşiv numarası ile kütüphaneye kayıtlı olan nüsha 123

varak 13 satırdan oluşmaktadır ve harekeli nesih ile yazılmıştır. Ankara Milli Kütüphane nüshasında bulunan eksik varaklar, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi nüshasından yararlanılarak tamamlanmıştır.

Eserin telif edildiği dönem II. Bayezid'in padişahlığına, ulaşılabilen ilk istinsah edilmiş nüshası ise Kanuni Sultan Süleyman devrine rastlar. XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemidir. Siyasi alandaki bu yükseliş kültürel alana da etki etmiş ve İstanbul, Osmanlı Devleti'nin en büyük kültür merkezi haline gelmiştir. XIV ve XV. yüzyıllar aynı zamanda Anadolu'da varlığını sürdüren Batı Türkçesinin klasik bir yazı dili olarak standartlaşmaya başladığı dönemdir. Bu standartlaşma Eski Anadolu Türkçesi olarak da adlandırılan dönemden Klasik Osmanlıca dönemine geçişle gerçekleşmiştir. İncelemeye konu olan eser, geçiş devri özelliklerini yansıtmaya açısından her iki dönem özelliklerini de bünyesinde barındırmaktadır.

2. İnceleme

Dilin mental süreçlerinin ilk aşaması, algılama sürecidir. Algılama fiilinin görevi, çeşitli duylardan gelen bilgileri beyindeki dil merkezlerine ulaştırmaktır. Dolayısıyla dil süreçlerinin işlevi algılamakla başlamaktadır. Dilin mental sürecinin ikinci aşaması, algıların anlamlandırılması ve yorumlanmasıdır. Yani çeşitli duylardan gelen bilgiler işleme alınır. Bu aşamada beyinde kodlanmış bilgilerle, dışarıdan gelen bilgilerin bağlantıları kurulur, anlamlandırma süreci gerçekleşir. Bu süreçten sonra, tepki veya kendini ifade etme süreci başlar. Bu mental sürecin üçüncü ve son aşamasıdır. Yani dilsel etkinliğin bu aşamasında algılanan bir durum karşısındaki kişinin verdiği tutum sergilenecektir (Viberg 2001: 1294).

Mental fiillerin ilişki içerisinde olduğu dilbilgisi kategorilerinden birisi de kiplerdir. Kısaca konuşurun duygu durumu olarak tanımlanabilecek olan kipler, dilde kiplik adı verilen işaretleyiciler ile temsil edilmektedir. Dilde duygu durumunu ifade eden farklı türden işaretleyiciler yer almaktadır. Bu işaretleyicilerin bir bölümü morfolojik, leksik ya da sentaktik unsur şeklindeyken bir bölümü ise vurgu, tonlama, bağlam şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Dolayısı ile kipliklerin bu geniş kapsamı mental fiilleri de içermektedir. Mental sürecin duyguları da kapsaması kiplikler ile mental fiillerin yakın ilişki içerisinde olmasına neden olmaktadır (Hirik 2018: 85).

Karmaşık bir yapıya sahip olmasından dolayı mental fiillerin aşamaları araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Booth ve Hall bu sınıflandırmayı altı başlıkta inceler:algı, tanıma, anımsama/hatırlama, anlama, ileri idrak/üstbilgi, değerlendirme (1995: 532).

Kiplik kategorilerinde ise en çok kabul gören sınıflandırma Palmer'a aittir. Palmer kiplikleri önerme ve olay kipliği olarak iki başlıkta inceler:

1. Önerme Kipliği
 - a. Bilgi Kipliği
 - i. Şüphe Kipliği
 - ii. Çıkarım Kipliği
 - iii. Tahmin Kipliği
 - b. Kanıtsallık Kipliği
 - i. Aktarım
 - ii. Duyum
2. Olay Kipliği
 - a. Yükümlülük
 - i. İzin Kipliği
 - ii. Emir Kipliği
 - iii. Gereklilik Kipliği
 - b. Hareket Kipliği
 - i. Yeterlilik Kipliği
 - ii. İstek Kipliği

(Palmer 2001: 22).

Nordstörn ise Palmer'ın sınıflandırmasındaki "önerme ve olay" başlıklarına "söz fiil" adıyla yeni bir başlık ekleyerek yeni bir tasnif yapmıştır (2010: 47).

Türk dili özelinde de az sayıda araştırmacı mental fiil üzerine eğilmiş ve tasnif çalışmaları yapmıştır. Çalışmalar genellikle Eski Türkçe dönemine ait metinler üzerinde yapılmıştır. Araştırmacıların çoğunun sınıflandırma yaparken “biliş, duygu ve algı” başlıklarında ittifak ettikleri görülmektedir.

Yıldız mental fiilleri “biliş, psikolojik durum, algı” eylemleri olarak üç başlıkta değerlendirmektedir (2018: 165).

Mental fiil üzerine yapılan az sayıdaki çalışmalardan birisi de Seçkin'e aittir. Seçkin, mental fiil tanımlamasında fiilin uzamsal olmamasını ve yönelimsel olmasını, söz konusu fiilin mental fiil hüviyetine sahip olması için gerekli ölçütler olarak göstermektedir. Zihinde gerçekleşen bütün fiiller bir yönelime sahip olmak ve uzamsal olmamak durumundadır. Dolayısıyla mental fiiller, henüz uzama kavuşmamış belirli bir yönelime sahip olan fiillerdir. Bu açıdan bakıldığında ise mental fiiller “algı, duygu, idrak ve irade” fiilleri olarak sınıflandırılmaktadır (2019: 16-146).

Hirik de yaptığı sınıflandırmada girdi basamağında duyu fiilerine, işlem basamağında bilişsel fiillere, çıktı basamağında açıklama ve duygu fiilerine yer vermektedir (2018: 35).

Yaylagül, mental fiilleri “duyu, duygu, anı ve uslamlama, açıklama fiilleri” olmak üzere dört grupta inceler. Bununla birlikte ayrı gruplar altında verilen fiillerin birbiriyle sıkı ilişki içerisinde olmasından dolayı bunlar arasında kesin ayırım yapmanın zor olduğunu ifade eder (2005: 24). Yaylagül'ün tasnifini diğerlerinden ayıran en önemli özellik “açıklama fiilleri”nin varlığıdır.

Uzamsal olsun veya olmasın “bilgi süreci” çoğu zaman duyuyla başlayan ve açıklama basamağı ile son bulan bir süreçtir. Bu “bilgi süreci”nin bütün basamakları açık, kapsayıcı ve anlaşılır şekilde Yaylagül'ün tasnifinde yer almaktadır. Fiziksel olarak nitelendirilebilecek fiillerin de arka planında çoğunlukla zihinsel bir işlem bulunmaktadır. Açıklama fiillerinin, mental işleyişin ortaya çıktığı basamak olarak sınıflandırmada yer almasının yerinde olacağı düşünülmektedir.

Bu nedenle çalışmada Risale-i Kudsiyye'de bulunan mental fiillerden seçilen örnekler Yaylagül'ün mental fiil tasnifi esas alınarak incelenmiştir. Aynı fiiller Palmer'ın kiplik kategorileri esas alınarak incelenmiş, mental özellikteki fiillerin kiplik kategorilerindeki görünümleri ortaya konmuştur.

1. Duyu Fiilleri:

Duyu fiilleri mental sürecin ilk aşamasını ifade eden fiillerdir. Bilinçli ve bilinçsiz duyu fiilleri olarak iki alt başlıkta incelenebilir. Duyu iki boyutu olan bir süreçtir. Ne tamamen fiziksel ve dışa dönüktür ne de yalnızca içseldir. Onun iki bileşeninin birincisi uyarıcıya aittir, bu kısım dışarıdan gelen uyarıcının algılanmasıdır; ikinci kısım ise sinir sisteminin zihnimizde meydana getirdiği işlevlerdir. Yani duyu kısaca dışsal kaynaklardan aldığı veriyi içsel bir süreç sonucu işleyerek algıyı meydana getirir. Duyular bu şekilde oluşur (Binet 2016: 31).

Duyularımızı ifade ederken özel simgeler dizgesi içinde duyu fiilleri de kullanılmaktadır. Duyu fiillerinin bilişsel alanları içermek için anlamlarını genişletme eğiliminde olduğunu da belirten Viberg, duyu fiillerinin en tipik örnekleri olarak gör-, işit-, dokun-, tat al-, kokla- fiillerini” vermiştir (2001: 1295). Duyu fiilleri hakkında diğer bir tanımlama Yaylagül'e aittir “Bu fiiller, mental etkinliğin gerçekleşmesi için gerekli olan girdilerin toplanması işlerini gösterir. Dolayısıyla idrak etme sürecinin başlatıcısıdır (2005: 24).

yukaru mebde-i ervâhda rasûl hâzretinden tâ müfredâta ve melekût-ı nüfûsa degin
hilkâtinün şüreti gösterüldü-y-idi bunda dahı anuñ mişâlin işit kim dahı rüşen bilesin
(13a/10)

Anlatıcı yaratılışın ne şekilde olduğunu açık bir şekilde anlamanın yolunun verilen misali işitmekten geçtiğini ifade etmektedir. Mental açıdan bilinçli olarak duyu bildiren işit- fiilindeki “Ø” işaretleyicisi emir/zorunluluk kipliği olarak kullanılmıştır. Müellif okura “işit” derken aslında bağlamda verilen örneği görmesi/okuması gerektiğini ifade etmektedir. Bu da farklı bir mental kategoriye geçen fiilin anlam alanının genişlediğini göstermektedir.

şol hümā didikleri kuşda hāzreti hūdāvendūn laṭīf esrārından bir sırr-ı vedī‘at
kōmışdur ol bir zāıfce kuşcuğazdur kim anda haḫ te‘ālā emānet kōdıđı sırdur kim her
kimūn üzerine sāyesi düşerse ol kişi salṭanatun devletine ve memleketūn ‘izzetine iriştir
aṇa **nazar kılgıl** kim andağı sırrun ne eseri vardur (21b/9)

“Nazar kılgıl-” fiili, “incelemek amacıyla bakmak, düşünerek bakmak” anlamında her ne kadar mental kategorilerden duyu fiili olarak değerlendirilse de bağlam dikkate alındığında okurdan “Hak tealanın koyduğu sırra nazar kılınması, o sırrın anlaşılması”nın istendiği anlaşılmaktadır. Sırrın anlaşılmasında görsel olduğu kadar görsel olmayan verilerin de kullanılması kaçınılmazdır. Bu da fiilin anlam alanının bilişsel olan anı/uslamlama fiillerine kaydığını gösterir. Kiplik kategorileri açısından değerlendirildiğinde duyu organları da kullanılarak ulaşılan bilgi söz konusu olduğundan, duyumsama kipliğinin ortaya çıktığı göze çarpmaktadır. Kipliklerin çok katmanlı yapısı da dikkate alındığında Eski Anadolu Türkçesi Döneminde istek, gereklilik ve buyrum kipliğini işaretleyen “-gIl” biçimbiriminin (Gülsevin vd. 2010: 81) emir/zorunluluk kipliği işaretleyicisi olarak da kullanıldığı söylenebilir.

ve biri dađı burun yirinedür ne-ki meşidelere mūte‘allık nesne var-ise andan **rayihasın alur** (39a/4)

“Rayiha al-” birleşik fiili “koku al-” anlamında mental süreçte girdi basamağında bulunan bir duyu fiilidir. “-sA ve -Ir” morfemleri rayiha al- birleşik yapılu fiil ile birlikte yeterlilik kipliğinin işaretleyicileri olmuştur. Koku almanın ön şartı olarak nesnenin bulunması gerektiği vurgulanmıştır.

nefs-i mutmainnenūn maḫāmıdır ve burada nefis aşıl āşiyānına yetiştir ve bu maḫāmda
cūzvī külle tebdil olur ve her neye ki baḫar ol kişi haḫ-ile baḫar ve her neyi dutarsa haḫ-
ile **dutar** ve her ne-ki işidürse haḫ-ile işidür (78b/3)

“Dut-” fiili bilinçli olarak bir nesneyi el ile kavramak, elde bulundurmamak anlamındadır Bu ise deri ile algılanabilecek bir duyudur, bu sebeple deri duyusu olarak da adlandırılmıştır. Deri duyusunun “dokunma, sıcak, soğuk ve ağrı” olmak üzere dört kanalı vardır (Morgan 2011: 222). “Dut-” fiili mental olarak duyu fiilidir. Anlatıcı, “doyuma, huzura, rahata kavuşmuş nefis” (Cebecioglu 1997: 548) olarak tanımlanan “nefs-i mutmainne” makamından söz etmektedir. Bu makama erişebilen kişi her neyi tutarsa Allah’ın rızası ile tutma yeterliliğine kavuşmuştur. Dolayısıyla cümledeki fiil yeterlilik kipliğini karşılar.

ol ‘ilm den aṇa bir ‘ilm baḫşış kıllurlarsa kim anı ala girü beşeriyet maḫāmına gele ve
ol getürdüği ‘ilm aṇa vesile ola ve yol ola ve haḫkun müşāhedesine göz ola ve kelāmına
istimā‘ ola (106a/7)

“İstimā‘ ol-” fiili işitmek, kulak vermek, dinleyip kabul etmek anlamlarına gelmektedir. Anlatıcı cümlede kendisine ilim verilen kimsenin, o ilmi hak kelamını dinlemek için kullanmasının gerekli olduğunu dile getirmektedir. -A biçimbirimi burada gereklilik kipliğinin işaretleyicisi olarak kullanılmıştır. Cümlede anlatıcının muhatabı kendisine ilim verilecek herhangi bir kişidir. Dolayısıyla mental süreçte girdi basamağında bu fiili gerçekleştirecek olan kişi konuşurdan bir başkasıdır. Fiilin bir anlamının da “dikkate almak” olduğundan yola çıkılırsa, duyu fiili olmasının

yanı sıra bilişsel fiil olduğu da söylenebilir. Çünkü sadece işitilen ve dikkate alınmayan bir söz anlamsızdır.

2. Duygu Fiilleri:

Duygular, kaynağını bilinçten alan, halleri tanımlayan ifadelerdir. Temeli beyindeki moleküler hareketler olan duyguların bilinci oluşturan zihinsel bir durum olduğu evrensel ölçekte kabul görmüş bir durumdur (Binet 2016: 43-44).

Duygu aslında bir sürecin kavramsallaştırılmasıdır. Söz konusu süreç bir uyarıcı ile başlamakta, sonrasında bu uyarıcının fark edilmesi, algılanması ve kodlanması ve bunlar eşliğinde ortaya konacak tepki için gerekli hazırlıkların yapılması ve en sonunda tepkinin ortaya konmasıdır. Diğer bir ifade ile duygu fizyolojik uyarılmanın, bilişsel değerlendirmelerin ve uyarıcıya tepki olarak ortaya konan davranışların bütünlüğü açısından bedensel ve zihinsel değişimleri ifade etmektedir (Vatan 2014: 31).

İşte bu zihinsel durumu ifade eden fiiller duygu fiilleri olarak tanımlanmaktadır.

pādişāh cihāndarlıkda ra'iyetlere 'adl göstere ve inşāfperverlik-ilen dirilse ve zālimleri zulmden ve fāsıklarā fışkdan men' kılsa ve za'iflere taqviyyet ve kavilere terbiyet eylese 'ulemāyı muvaqqar dutsa tā şeri'at ta'limine ve te'allimine **haris olalar** (21a/7)

Anlatıcı padişahlarda olması gereken özellikleri sıralarken dini öğrenmek ve öğretmek konusunda hırslı olmalarını arzu ettiğini ifade etmektedir. Haris (hırslı) olmak mental süreçte bir duygu fiilidir. Burada istek kipliği işaretleyicisi olarak görev yapan -A biçim birimi ise muhatabın (padişah) hırslı olmasına duyulan isteği bildirmektedir.

ol nūrī pādişāhuñ gönlinde saklandıġına işaretdür...ḥaḳīkatde ol nūruñ mehābetidür kim cemi' adem oġlanları pādişāhdan **korkarlar** (YK30a/4)

Korku, bilinmeyen herhangi bir olayla karşılaşan insanın zihnini yoğunlaştıran bir tür mekanizmadır (Furedi 2001:8). Korku ile beraber ortaya çıkan bir duygu olan heyecan ise isteklerle uyuşan ya da uyuşmayan durumların birden ortaya çıkmasıyla meydana gelen manevi ve organik karmaşıklığıdır (Gövsā 1998: 27). Korku duygusunun kaynağı çok yönlüdür, cümlede korkunun kaynağı “padişahın gönlünde saklı olan manevi ışığın heybeti” olarak gösterilmiştir. “Mehabetidür kim” ifadesi cümlede bu çıkarımı ifade etmektedir. Bu açıdan “korkarlar” fiili çıkarım kipliğinde bir duygu fiili olarak tanımlanabilir.

ḥāzret-i veys zamānında kimesne bilmez-idi kim delüdü **dirdi** ve kim daḥī anuñ ḥāline ġülüşürdi ve oġlançuklar maşḥaralığa alup taşa dutarladı (42b/9-10)

Cümlede sözü edilen Veys adlı kişinin ulu bir şahsiyet olduğunun zamanında bilinmediği ifade edilmektedir. Etrafındaki kişilerin onunla alay etmekte olduğu ve onun deli olduğunun konuşulduğu bilgisi kaynak gösterilmeden anlatıcı tarafından aktarılmıştır. Bu açıdan “derdi” fiili üçüncü elden aktarım kipliğinin işaretleyicisidir. Aktarım kiplikeri bilginin ya da önermenin doğruluğunun tam anlamıyla bilinmediği bir anlam alanına sahiptir. Konuşur, bilgisini başkasına dayandırarak aktarmaktadır. Konuşur olaya doğrudan tanık olmuşsa ikinci, başka birisinden alınan bilgileri aktarmışsa üçüncü, halk bilgisine dayalı aktarım yapmışsa üçüncü elden aktarım kipliğidir (Hirik 2018: 93). Mental açıdan ise açıklama fiili olarak değerlendirilebilir. Çünkü mental süreç anlatıcının halktan öğrenerek sahip olduğu bilgiyi açıklamasıyla sona ermiştir.

'āşıkun ma'nāsı budur ki ma'sūḳına tazarru'-ilen ve niyāz-ilen ve yalvarmaġ-ilen **yakınlık bulur** (120b/13)

Cümlenin bağlamı dikkate alındığında “yakınlık bulmak” fiili, kişinin sevdiğine olan sevgisine karşılık görmek anlamında kullanılmıştır. Cümlede aşığın sevdiğine yaklaşmasının onda yakınlık bulmasının yolunun yalvarmak, yakarmak ve boyun eğmekten geçtiği bilgisi aktarılmaktadır. Anlatıcı, sahip olduğu bilgiyi kullanarak bir tahminde bulunmaktadır. Bu açıdan “yakınlık bul-” fiili tahmin/varsayım kipliği işaretleyicisi olarak kullanılmıştır. Duygusal bir bağ söz konusu olduğu için de mental kapsamda duygu fiili olarak değerlendirilebilir.

ve bunun mişâli şuna benzer ki bir oğlancuğ kendü illerinden ayru düşse ammâ zamân-ile girü vağanına gelse oğlancuğa evlerine varmağ-ilen nice şevk gelüp **sevindiği** gibi (121b/4)

“Sevinç duymak” anlamındaki “sevinmek” fiili mental bakımdan duygu fiilidir. Anlatıcı örnek vermek amacıyla anlattığı olayda vatanından ayrı düşen birisinin geri dönmesiyle sevinip mutlu olduğunu ifade etmektedir. Sevinmek cümlede bahsi geçen kişinin yaşayacağı mental bir süreçtir. Anlatıcı ise bu sonuca yaptığı bir çıkarımla varmaktadır. Dolayısıyla burada çıkarım kipliğinin varlığından söz edilebilir.

3. Anı ve Uslamlama Fiilleri:

Duyma fiilleri yoluyla elde edilen girdinin beyinde yerleştirilmesi, saklanması ve bu yolla gerektiğinde daha ileri uslamlama için çağrılmasını anlatan bir bölüm fiil anı ve uslamlama fiilleri içinde değerlendirilebilir (Yaylagül 2005: 35).

Bellek, “zihnin deneyimleri tutma işlevidir” ve bilgi işleme sürecinde her biri farklı bir aşamayı temsil eden bir “depolar zinciri” olarak görülmektedir. Bu zincir bilginin kodlanması, saklanması ve geri getirilmesi gibi üç temel aşamadan oluşur. Bilişin temel bileşeni olan bellek, bilginin sisteme girişinden (encoding) orada saklanmasından (storage) ve gerektiğinde bulunup geri çıkarılmasından (retrieval) sorumlu olan sistemdir. En genel anlamıyla bellek, “organizmanın, kendisine ve içinde yaşadığı çevreye ilişkin bilgileri tutmasıdır” (Ulu 2016: 15).

‘ilm olmayacak helâl haram **farq olmaz** (44a/5)

Cümlede şeriata ait kavramlar olan helal ve haramı ayırt edebilmenin tek yolunun ilim olduğuna vurgu yapılmaktadır. “Fark ol-“ fiili burada cümleye “ayırt etmek, seçmek” anlamını vermektedir. Bu fark etme işi bir yargıya varmak için, edinilmiş bilgilerden yola çıkılarak bir konuyu zihinde enine boyuna düşünüp inceleyerek karar vermeyi, muhakeme etmeyi gerektirdiği için söz konusu fiil mental fiillerden anı-uslamlama fiili olarak nitelendirilebilir. Aynı zamanda -IcAk ve -mAz biçimbirimleri ile yeterlilik kipliği işaretlenmiştir. Yeterlilik kiplikleri hareketi gerçekleştirecek olan kişinin bu işi yapıp yapamayacağı ile ilgilenmektedir (Kerimoğlu 2011: 84). Anlatıcı da cümlede eyleyicinin fark fiile işini yapabilmesinin yeterli ilme sahip olmasından geçtiğini ifade etmektedir.

bu söz gâyet dakîk ve gizlü sırdur kim her kişinün fehmine kolay gelmez **إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ** مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ve bu sözleri şol kişi fehm kıılır kim gönli gözi haqqun nûrıyla binâ ise ol yekrek **bilür** (46b/12-13)

Sözlükte “anlamak, idrak etmek” anlamlarını karşılayan “bilmek” fiili, bilinçli olarak yapılan bir fiildir. Anlatıcı, söz konusu bilginin ne olduğunu ve bu mental süreci gerçekleştirecek öznenin özelliklerini belirtmiştir. “Şüphesiz biz insanı, karışım halindeki az bir sudan (meniden) yarattık ve onu imtihan edeceğiz. Bu sebeple onu iştir ve görür kıldık (76/2).” ayetindeki sözleri en iyi anlayacak kişinin ancak “gönlü ve gözü hakkın nuruna dayanan kişi” olabileceği ifade edilmektedir. Bu önkoşul bilişsel bir süreci ifade ettiği için “bil-” fiili anı/uslamlama fiilidir. Bu ön koşulun varlığı aynı zamanda bir çıkarımı da sonuçlandırır. Bu çıkarım “ayetteki manayı çok iyi

bilme” ve “gönül ve gözün hakkın nuruna dayanması” önermeleri ile bağlantılıdır. Bu nedenle “ise, bilir” kelimeleri çıkarım kipliği işaretleyicisi görevinde kullanılmıştır.

eger sen ser gözin saklar-isen ben saña sır gözin virem anuñla benüm cemâlim göresin
أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا ve dañı her neye ki bañasın her nesnenüñ sırrına **vâkıf olasın**
(58a/3)

“Vâkıf ol-” fiili “bilmek, öğrenmek, haberdar olmak” anlamını taşır. Anlatıcı; muhatabından baktığı her şeye, sahip olduğu sır gözüyle yani eşyanın var oluş hikmetini sorgulayıcı bir bakış açısı ile bakmasını istemektedir. Bu bakış açısını işletmek bilişsel bir fiildir. Bu bilişsel fiilin sonucunda varlıkların sırrından haberdar olabilmenin yolu açılacaktır. Buradaki mental süreç özne ile ilgilidir. Anlatıcı ise bu isteği -A biçimbirimi ile ifade ederek fiili istek kipliğinin işaretleyicisi olarak belirlemiştir.

şehâdet ‘âlemi ol biş nesne-y-ile idrâk olunur ve bâñınuñ ħavassı dañı ancılayın bişdür
anuñla meleküt ‘âlemi **idrâk olunür** (59b/8-9)

Anlatıcı cümlede “şehadet” ve “melekut” alemlerinden söz etmektedir. Şehadet, “gözle görülen varlıkların oluşturduğu alem”; melekut ise “beş duyu ile idrak edilemeyen soyut varlıklar alemi” anlamında birer tasavvufi kavramdır. Anlatıcı, dış dünyanın algılanmasında beş duyu organına ihtiyaç olduğu gibi duyu organlarıyla algılanmayan “melekut alemi”nin algılanması için de beş iç duyuya ihtiyaç bulunduğunu ifade etmektedir. Bu iç duyulara sahip olanlar ancak melekut alemini idrak edebileceklerdir. “Anuñla.... idrâk olunür” yapısı yeterlilik kipliğinin işaretleyicisi görevindedir. “Anlama yeteneği, akıl erdirmeye, anlayış” manasında kullanılan “idrak ol-” fiili de bilişsel süreç bildirmesi sebebiyle bir anı/uslamlama fiildir.

müsâ peygamberüñ ħağğında kelâm olduğınuñ sırrın her kişi **fehmi idemez** (84b/12)

“Fehm it-“ fiili “anlama, anlayış, idrak” manalarını taşır. Anlatıcı Hz. Musa ile ilgili kıssaya telmih yaparak, Allah’ın onunla olan konuşmasındaki kelâmın mahiyetini herkesin anlamaya gücünün yetmeyeceğini ifade etmektedir. “Fehm it-“ fiiline gelen “-A, mAz” morfemleri yeterlilik kipliğinin işaretleyicisi olarak görev yapmaktadır.

4. Açıklama Fiilleri

Uslamlama fiilleri beyinde oluşan bir dizi karmaşık etkinliği gösteren fiillerdir. Açıklama fiilleri ise bunun sonucunda ortaya çıkan söz veya davranışları gösterir, yani çıktı fiilleridir. Mental etkinlik sürecinin son halkasını oluşturur, süreç açıklama fiilleriyle sonuçlanır. Aslında dil, bütün unsurlarıyla düşüncenin bir yansıması veya dışa vurulması olmakla birlikte; dilde kullanılan bazı fiiller, özellikle mental süreci sonlandırma işlevini görür (Yaylagül 2005: 43).

deryâdan ol virdigimüz şucuğazı âña vâşıl ħıl ve muħammed-i muştafa **eyitdi** ki ol şü
‘ilm şıfatıdır (5b/13)

“Eyit-” demek, söylemek anlamında kullanılan kökeni Eski Türkçe dönemine dayanan bir fiildir. Cümlede bir metafor yapılarak denizden verilen suyun ilm manasına geldiğinin Hz. Muhammed (sav) tarafından söylendiği aktarılmıştır. Müellifin bu olaya şahit olmasının mümkün olmadığı dikkate alındığında, fiilin üçüncü elden aktarım kipliğinin işaretleyicisi olduğu söylenebilir. Mental sürecin çıktı basamağında bulunan “eyitdi” fiili aynı zamanda dilsel açıklama fiilidir; ancak bu mental süreç cümlelerin öznesi ile ilgilidir.

bir vücūduñ ecsâmınuñ ħâyim olması ve ħayât bulması on dürlü nesne-y-ile olur ve
eger ol ondan birisi eksük olsa olmaz nâķış olur ve kemâl bulmaz imdi ol on nesnenüñ
kimisi ecsâmındadır kimisi bâñınındadır ve vücūd-ı zâhirisinde olan ‘anâşır-ı

ezdâddur kim ol dördür tobrağ şu od havâdur ve bunların arasında bir nesne komışdur ol emr-i rabbdur وَقُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي ve ol kim bātinîdür ol dağı biş nesnedür nefsdür gönüldür ve 'akıl ve ruh ve sırrdur kim aña hafâ **dirler** (YK25a/3)

Anlatıcı bir vücudun cisminin ayakta durabilmesinin on şeye bağlı olduğunu, bunlardan birisinin eksik olması durumunda noksanlığın oluşacağını ifade etmektedir. Gerekli olan şeylerin bir kısmının cisimde, maddi alemde; kimisinin ise batında yani iç alemde olduğunu belirtir. İç alemde olanların nefis, gönül, akıl, ruh ve sır olduğu ve bunlara “gizli olan” anlamına gelen “hafa” denildiği bilgisini aktarır. Bu tanımlamanın kim tarafından yapıldığı bilgisi metinde yer almamaktadır. Bu durumda aktarımın halk bilgisine dayalı olduğu çıkarımından hareketle, genel aktarım kipliğinin “derler” fiili ile işaretlendiği söylenebilir. Fiil aynı zamanda mental sürecin son basamağı olan açıklama fiilidir.

sultānu'l-‘arîfin ve kûtbu'l-muḥakkikîn ḥazret-i beyazid-i kudusellâh ervâḥa bir gün on kişi da‘vet itdi onının dağı da‘vetin icâbet kırup varayın didi ol gün kendü ḥalvetinde oturdı kimesnesine varmadı şabâḥ olıncaḡ her birisi geldiler eyitdiler bugün şeyḡ bende-y-idi diyü **cevâb virdiler** (45a/5)

Cevap vermek “karşılık olarak bildirmek veya söylemek” anlamındadır. Mental açıdan açıklama fiilidir. Cümledeki mental süreç anlatıcı ile ilgili değil özneye ilgilidir. Anlatıcı, Beyazid isimli din büyüğüne dair bir rivayeti aktarmaktadır. Bu olaya şahit olmadığı gibi başka bir kişiden öğrendiğini de ifade etmemiştir. Kaynağı belli olmayan bu aktarım, halk bilgisine dayalı aktarım/genel aktarım kipliği olarak değerlendirilmelidir.

‘âlemde canlı da cāmîd de ne ki maḥbûbliḡlar var-ısa ol al renk üzredür ve bunun mişâli gülün renginde görünür ânı bülbüle **şormak gerek** (64a/4)

Gül denildiğinde akla ilk gelen çağrışım olan gül-bülbül ilişkisi, klasik Osmanlı şiirinin en önemli mazmunlarından biridir. Bülbül, sesinin güzelliği ile efsaneleşmiş bir kuştur. Bu kuşun efsaneleşmesinin bir diğer sebebi ise güle âşık olduğu tahayyülüdür. Türk edebiyatındaki bu gül-bülbül aşkı daha çok mesnevî türünde yazılan eserlerde işlenmiştir (Çukurlu, 2019:357). Anlatıcı da bu mazmuna atıfta bulunarak kırmızı rengin canlı cansız bütün varlıklar için “sevgili olma durumunun bir göstergesi” olduğunu, bunun daha iyi anlaşılabilmesi için kırmızı renkli güle âşık olan bülbüle sormanın gerekli olduğunu ifade etmektedir. Mental açıdan çıktı basamağında bulunan “sorma” fiili, zihinde şekillenmiş düşüncenin açığa çıkması demektir, bir açıklama fiilidir.

Eski Anadolu Türkçesinde gereklilik kipi için özel bir ek yoktur. Bu görev -mAk, -mA master ekleri, -sA şart ve -A istek kipleri üzerine gerek kelimesinin getirilmesiyle (Korkmaz 2017: 613) sağlanmaktadır. “Sormak gerek” yapısı da cümlede gereklilik kipliğinin işaretleyicisi olarak kullanılmıştır.

ḡaḡ te‘âlānuḡ bir sırrı vardır kim kime ki nazar kıursa kendüliḡi gider ve bunların her birisi elden geldükce **beyân olına** (101b/7-8)

“Beyân olun-” fiili “anlatılmak, bildirilmek, söylenmek” anlamını taşıyan; mental süreçte de çıktı ifade eden bir açıklama fiilidir. Anlatılacak, bildirilecek olan “Hak tealanın sırrı”dır. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta Hakkın sırlarını beyan edecek olan anlatıcının bizzat kendisi olduğudur. Metnin bağlamı dikkate alındığında anlatıcı elinden geldiği ölçüde bu sırları açıklama isteğini ifade etmektedir. Bu isteğin açıklanmasında -A biçim birimi de istek kipliğinin işaretleyicisi olarak kullanılmıştır.

SONUÇ

Fiiller, isimlerle birlikte söz varlığını oluşturan temel bir sözcük türüdür. Onun bu özelliği araştırmacılar için zengin bir çalışma sahasını oluşturmuştur. Farklı ölçütler dikkate alınarak fiillerle ilgili pek çok sınıflandırma çalışması yapılmıştır. Bu kategorilerden ikisi olan mental ve kiplik kategorileri anlambilim alanına girmekle birlikte disiplinler arası çalışmaya da elverişli olan sınıflandırma başlıklarıdır.

Mental fiiller ile kiplik arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu söylenemez. Ancak kiplik incelemelerinin mental fiil merkezli olarak yapılmasının metin üzerinde detaylı bir anlam bilim çalışmasına imkan sağlayacağı düşünülmektedir. Bu açıdan dolaylı bir ilişkiden söz edilmesi mümkündür.

Metin üzerinde yapılan mental fiil incelemesinin eserin zihinsel iletilerinin çözümlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kiplik üzerine yapılan çalışmalarda mental fiil ilişkisinin göz ardı edildiği bu ilişkinin irdelenmediği görülmektedir. Bu manada yapılacak çalışmalara öncülük etmesi bakımından çalışma literatüre katkı sağlayacaktır.

Zihinsel süreçte gerçekleşen mental fiiller, bazen cümledeki başka leksik, morfolojik unsurların da yardımıyla kiplik işaretleyicisi olarak kullanılmaktadır. Risale-i Kudsiyye adlı eserde de örneklem olarak belirlenen duyu, duygu, anı/uslamlama, açıklama alt başlıklarıyla verilen mental fiillerin aynı zamanda birtakım kiplik özelliklerinin işaretleyicisi oldukları tespit edilmiştir.

Duyu fiillerinde işitme, dokunma, koklama ve görme duyularını karşılayan “işit, nazar kııl-, rāyihāsın al-, dut-, istimā’ ol-” fiilleri örneklem olarak seçilmiştir. Bu fiillerin cümledeki anlam özellikleri de dikkate alınarak mental sürecin girdi basamağında buldukları, kiplik incelemesi bakımından da birlikte kullanıldıkları morphem ve leksemle birlikte emir, gereklilik ve yeterlilik kipliklerinin işaretleyicileri oldukları ortaya konmuştur.

Duygu fiillerinde “harīş ol-, kork-, di-, yakınlık bul-, sevin-” fiilleri ve buldukları cümleler üzerinde inceleme yapılmıştır. Zihinsel açıdan duygu fiili olmakla birlikte istek, çıkarım, varsayım, aktarım kipliklerinin işaretlenmesinde de görev aldıkları tespit edilmiştir.

Anı ve uslamlama özelliği taşıyan mental fiillerden “fark ol-, bil-, vākıf ol-, idrāk ol-, fehm it-” örneklem olarak belirlenmiş ve bu fiillerin yeterlilik, çıkarım ve istek kipliklerinin işaretlenmesinde başka diğer leksem ve morphemlerle birlikte görev aldıkları belirlenmiştir.

Bir başka mental fiil başlığı olan açıklama fiillerine örneklem olarak seçilen “eyit-, di-, cevāb vir-, şor-, beyān ol-” fiilleri aynı cümlede yer alan başka leksik ve morfolojik unsurların da yardımıyla aktarım, gereklilik ve istek kipliklerinin işaretleyicisi oldukları tespit edilmiştir.

Mental fiil ve kiplik çalışmaları fiillerdeki anlam değişikliklerini takip etmek bakımından da önemlidir. Anlam genişlemesi, anlam daralması gibi olayların tespit edilmesi dilin işleme düzeyinin ve Türk dilinin tarihi seyri içinde yaşadığı değişmelerin göstergeleridir. Bu açıdan daha derinlemesine yapılacak bir çalışmanın anlam değişikliklerini de ortaya koyacak şekilde yürütülmesi Türk dilinin gelişiminin ortaya konması bakımından önem arz etmektedir.

KISALTMALAR

YK: Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Nüshası

KAYNAKLAR

- Binet, Alfred (2016). *Zihin ve Beyin*. İstanbul: Aramis Yayınevi.
- Booth, James R.; Hali William S.(1995). "Development of the Understanding of the Polysemous Meanings of the Mental-State Verb Know", *Cognitive Development*, Volume 10, Issue 4, s. 529-549.
- Cebecioğlu, Ethem (1997). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları.
- Dilaçar, Agop (1971). "*Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi*". TDAY Belleten: 83-145.
- Furedi, Frank (2001). *Korku Kültürü*, (1. Baskı). (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gencer, Duygu K. (2018). *Anlamsal Bir Fenomen Olarak Kiplik: Dede Korkut Örneği*. Doktora Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Gülsevin, Gürer; Boz, Erdoğan (2010). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gövsâ, İbrahim Alaaddin (1998). *Çocukta Duygusal Gelişim*, (1. Baskı). İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Hirik, Erkan (2018). *Türkiye Türkçesinde Mental Fiiller*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Hirik, Erkan; Çolak, Tuğba (2017). "Türkçe Mental Fiillerde 'Çok Katmanlılık' ", *IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, Cilt 1, ss.261-268.
- İmer, Kamile; Kocaman, Ahmet; A. Sumru Özsoy (2013). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.
- Karabağ, İmran (2000). "*Türkçede Kip ve Kiplik Olgusu*". "*Türk Dil*". S: 585, s. 275-278.
- Kerimoğlu, Caner (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*. İzmir: Dinozor Kitabevi.
- Korkmaz, Zeynep (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Morgan, Clifford (2011). *Psikolojiye Giriş* (S. Karakaş, E. Eski Çev.). Konya: Eğitim Akademi Yayınları.
- Nordström, Jackie (2010). *Modality and Subordinators*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Palmer, Frank Raymond (1968). *A Linguistic Study of the English Verb*. Florida: University of Miami press.
- Palmer, Frank Raymond (2001). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Şahin, Savaş (2012). "Mental Fiil Kavramı ve Türkmen Türkçesinde Mental Fiiller", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. Sayı 1/4, s. 45.
- Seçkin, Kuban (2019). *Eski Türkçede Mental Fiiller*. Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Ulu, Aliye Ezgi (2016). *Bellek Yanılmalarının Semantik Belleğin Gelişimi Açısından Dört Farklı Yaş Grubunda Karşılaştırılması*. Doktora Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi.
- Vatan, Sevginar (2014). *Duyguların, Duygu Düzenlemenin, Obsesif İnançların, Düşünce Kontrolünün ve Bağlanmanın, Obsesif Kompulsif Bozukluktaki Farklı Belirtilerdeki Rollerinin İncelenmesi*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Viberg, Ake (2001). “*Verbs of perception. Language Typology and Language Universals.*” An International Handbook. 1294-1309.
- Yaylagül, Özen (2005), "Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, s.17-51.
- Yıldız, Hüseyin (2018). “*Atebetü’l-Hakayık’ta Algı Fiilleri*”. *Karadeniz Araştırmaları*. XV/60: 163-181.